

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 1(24)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2010

УДК 330-339;321.7;159.9
ББК 65.9.(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Саввич І. Г., канд. філол. наук — відповідальний редактор

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Піла В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівеський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф.

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Піляєв І. С., д-р політ. наук, Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 1 від 27 січня 2010 р.)

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подоляка А. М., д-р юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

Наукові праці МАУП / Редкол.: В. Б. Захожай (голов. ред.) та ін. — К. : МАУП, 2001. — Вип. 1. —

К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. — Вип. 1(24). — 312 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з економічних і психологічних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 14 червня 2007 р.).

ББК 65.9.(4УКР)29-2я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2010
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010

Кім Л. С. <i>Стратегічний підхід до управління персоналом підприємства</i>	155	Карида В. А. <i>Соціально-психологічні особливості релігійного свідомості в сучасному суспільстві</i>	236
Гроздановска Г. В. <i>Інформаційне забезпечення оцінки фінансового стану підприємств Болгарії</i>	163	Смирнова Т. К. <i>Поняття та критерії ефективної діяльності психолога</i>	241
Дукоскі С. <i>Соціально-економічні наслідки функціонування тіньового сектору в системі національних економік Республіки Болгарія та України</i>	169	Бойчук І. І. <i>Психологічні детермінанти музично-педагогічної діяльності майбутніх учителів музики</i>	246
Крстев Александар <i>Визначення інформації та її значення в сучасних умовах розвитку економіки Болгарії та України</i>	178	Глушко Л. О. <i>Гендерна ідентичність у школярів як предмет психологічного аналізу</i>	252
Корона С. О. <i>Змістове структурування національної безпеки</i>	183	Коссек М., Беседа С. М. <i>Типологія мотивацій, методів та засобів сучасного тероризму</i>	258
Будяков М. О. <i>Засоби державного стимулювання зовнішньоекономічної діяльності</i>	188	К. Є. Кузьменко <i>До питання про генезис та вплив психологічних бар'єрів у процесі навчання</i>	265
Вихристюк О. С. <i>Методичні підходи до вимірювання економічної безпеки підприємства</i>	194	ЮРИДИЧНІ НАУКИ	270
ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	201	Медвідь Я. Ф. <i>Страховання в Україні: нормативно-правове забезпечення</i>	270
Медвідь Ф. М. <i>Енергетична безпека України: становлення національної стратегії</i>	201	Шевченко (Литвинова) Н. М. <i>Поняття правової держави: підходи та визначення змісту</i>	276
Селезньова О. А. <i>Енергетична політика Європейського Союзу</i>	207	Рудик Я. А. <i>Функціонування судової влади в процесі забезпечення конституційних прав людини</i>	281
Багдасарян А. А. <i>Поняття інформаційної сфери в системі державного управління</i>	213	Глієвські А. Б. <i>Розвиток інституту припинення міжнародних договорів у сучасному міжнародному праві</i>	286
Баклагов Ю. Б. <i>Формування основ місцевого самоврядування та перспективи їх розвитку в Україні</i>	219	Акифі Б. А. <i>Механізми розвитку правових позицій Європейського суду з прав людини в тлумаченні інституту права власності</i>	292
Мусали Ерол Салех-оглу <i>Дилеми політичної модернізації на пострадянському просторі на прикладі Російської Федерації</i>	225	Коломієць О. А. <i>Інститут подвійного громадянства (біпатризму) у міжнародному праві: проблеми і перспективи</i>	296
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ	230	Ібрагімов Абіл Самаддін огли <i>Становлення та розвиток міжнародно-правових засад регулювання соціальних відносин в європейському регіоні</i>	302
Барішева О. І. <i>Особливості копітнгової поведінки викладача вищого навчального закладу з позицій екопсихологічного підходу</i>	230	Відомості про авторів	308

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИМІРЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 1(24), с. 194–200

Пропонуються науково обгрунтовані методи оцінювання й виміру економічної безпеки підприємства.

У сучасних умовах нестабільності ринку успішний розвиток та функціонування будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності значною мірою залежить від надійної, якісної та ґрунтовної системи економічної безпеки підприємства. Актуальність оцінки та управління економічною безпекою підприємства обумовлена порівняно високою кількістю банкрутств серед підприємств різних галузей не лише України, а й усього світу.

На сьогодні існує порівняно багато підходів до визначення терміна “економічна безпека підприємства”. Так, С. Ф. Покропивний визначає її як стан корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування і динамічного розвитку підприємства, запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам [6].

Ф. І. Євдокимов під економічною безпекою підприємства розуміє захищеність його потенціалу від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, прямих чи непрямих економічних погроз, а також здатність підприємства до відтворення [55].

Автором пропонується під безпекою підприємства взагалі розуміти захищеність підприємства від негативного впливу сукупності соціальних, економічних, екологічних, правових та силових внутрішніх і зовнішніх факторів.

З розвитком та становленням ринкової економіки в Україні перед підприємствами постає низка завдань, які необхідно вирішити для ефективного функціонування суб'єктів господарювання. Одне з них — оцінка економічної безпеки підприємства. Тому дуже важливою є розробка методів та підходів щодо оцінки економічної безпеки підприємства.

Розглянемо основні методичні підходи до вимірювання економічної безпеки підприємства.

Більш-менш ґрунтовний підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства пропонується у роботі С. Ф. Покропивного [7, 406, 407]. Так, рівень економічної безпеки підприємства пропонується оцінювати на підставі визначення сукупного критерію за допомогою зважування й підсумовування окремих функціональних критеріїв, які розраховуються через порівняння (зіставлення) величини загрози економічній безпеці та ефективності заходів для її відвернення.

Сукупний критерій економічної безпеки підприємства ($k_{\text{СЕБП}}$) пропонується розраховувати за формулою 1:

$$k_{\text{СЕБП}} = \sum_{i=1}^n k_i d_i, \quad (1)$$

де k_i — величина окремого (поодинокого) критерію за i -ю функціональною складовою; d_i — питома вага значущості i -ї функціональної складової; n — кількість функціональних складових економічної безпеки підприємства.

Оцінка рівня економічної безпеки здійснюється шляхом порівняння розрахункових значень $k_{\text{СЕБП}}$ за даними підприємства, що аналізується, в динаміці за кілька періодів, а також зі значеннями $k_{\text{СЕБП}}$ розрахованим за даними аналогічних суб'єктів господарювання відповідних галузей економіки.

Цей метод має деякі раціональні ідеї щодо комплексної оцінки економічної безпеки підприємства, але має й певний недолік, що полягає у важкості, а іноді, у неможливості розрахунків питомих ваг значущості i -ї функціональної складової економічної безпеки підприємства.

У праці Д. Ковальова і Т. Сухорукової для розв'язання цієї проблеми використовуються індикатори економічної безпеки підприємства (див. таблицю) [12].

Цей підхід має низку недоліків. По-перше, немає чітких критеріїв щодо оцінки економічної безпеки за кожним індикатором. По-друге, навіть при розробці та впровадженні цих критеріїв реально оцінити рівень економічної безпеки все одно буде неможливо, тому що кожний з цих критеріїв буде різнонаправлений, тобто кожен з них характеризуватиме якусь одну сторону підприємства, а цілісну картину, або оцінку рівня економічної безпеки підприємства в цілому, не буде отримано. По-третє, за допомогою всіх цих індикаторів досить важко порівняти між собою різні підприємства.

З урахуванням вищезазначеного, цей метод оцінки економічної безпеки підприємства не може бути використаний на практиці.

Не менш ґрунтовною з питань кількісної оцінки економічної безпеки підприємства є робота Д. Ковальова, І. Плетникової [11]. У цій роботі пропонується обрати такий критерій (інтегральний показник) економічної безпеки підприємства, який би задовольняв такі умови, як наявність чіт-

ких фіксованих меж, зіставність різночасових оцінок рівня економічної безпеки одного підприємства, а також підприємств різних галузей, простота і доступність методики розрахунку, яка базується на наявних облікових даних, її універсальність, а також оцінка впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на економічну безпеку підприємства.

Отже, рівень економічної безпеки підприємства $P_{\text{ЕК.Б}}$ пропонується визначати у вигляді функції багатьох змінних за формулою (2):

$$P_{\text{ЕК.Б}} = F(X_i) = \alpha_1 f(x_1) + \alpha_2 f(x_2) + \dots + \alpha_n f(x_n), \quad (2)$$

де x_1, x_2, \dots, x_n — основні показники діяльності підприємства; $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$ — локальні функції залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємства; $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_n$ — питома вага значущості кожного показника для економічної безпеки підприємства

$$\sum_{i=1}^n \alpha_i = 1; \quad i — \text{кількість показників.}$$

Щоб вивести функцію рівня економічної безпеки підприємства, в праці Д. Ковальова, І. Плетникова [11] розглядається її залежність від одного показника — $f(x_i)$ при незмінних значеннях решти показників.

Основні індикатори економічної безпеки підприємства

Підсистема	Індикатор	Вимоги до величини індикатора, або умови його дії
Технологічна безпека	Ступінь спрацювання основних виробничих фондів	Залежно від складності й типу галузі, але не більше 50 %
	Завантаження спеціалізованого устаткування	Залежно від складності процесу й вартості устаткування — від 12 до 24 год./добу
	Доступ до ноу-хау	Створення баз інформаційних даних, які з'єднали б виробничі й наукові центри
	Частка витрат на НДДКР	Не менше 5 % від ВВП
	Введення в дію основних виробничих фондів	За потребою, але без скорочення
	Середня зарплата наукового працівника на місяць	У 90-ті роки ХХ ст. у розвинених країнах — 2000–2500 дол. США
Ресурсна безпека	Забезпеченість виробництва основними видами ресурсів	Збереження балансу між необґрунтованим відволіканням коштів і раптовою зупинкою виробництва
	Коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат власними джерелами	0,5
	Енергомісткість	На рівні світових показників
	Можливість заміщення ресурсів	Наявність кількох видів ресурсів, можливість перепрофілювання
	Якість ресурсів	Порядність партнерів
Фінансова безпека	Індекс обсягів виробництва	Залежно від кон'юнктури ринку, але не нижче 1
	Динаміка прибутку	Стабільна, без стрибків
	Розмір заборгованості	Такий, щоб забезпечувались кредито- і платоспроможність
	Частка на ринку	З урахуванням попиту, але без скорочення
	Частка державних інвестицій у ВВП	Від 20 % до 55 %
	Рентабельність	Позитивна, залежно від галузі, 10–50 %
	Капіталовкладення	Постійне зростання
Довгострокові кредити	Мають переважати	

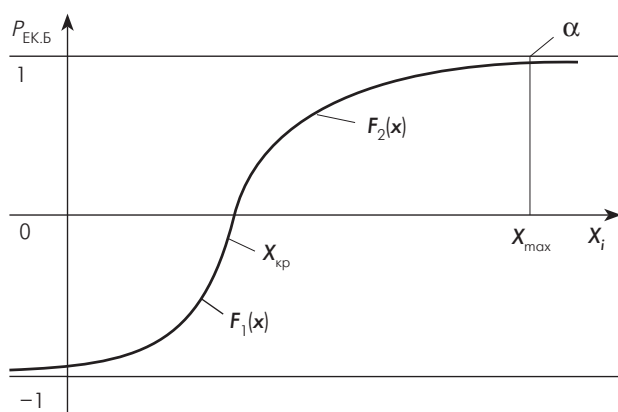
Над віссю абсцис X розташовується дільниця економічної безпеки, максимальне значення її рівня становить 1. Під віссю абсцис X розташовується дільниця економічної небезпеки, мінімальне значення її рівня становить -1 . У реальному житті не існує абсолютної захищеності (а також абсолютної небезпеки), тому рівень економічної безпеки (так само, як і рівень економічної небезпеки) ніколи не досягне свого максимального (мінімального) значення, нескінченно наближаючись до нього.

Графік функції перетинає вісь X у критичній точці $x_{кр}$. Це гранична точка між зонами економічної небезпеки і безпеки, в якій рівень економічної безпеки підприємства дорівнює 0.

За основу формули залежності рівня економічної безпеки пропонується прийняти формулу (3) функції показникового закону розподілу неперервної випадкової величини:

$$F(X) = 1 - e^{-1^x}. \quad (3)$$

Графік цієї функції має вигляд кривої, що асимптотично наближається до 1 (див. рисунок).

Графік залежності рівня економічної безпеки підприємства від показника "мінімуму"

Цей метод оцінки загального рівня економічної безпеки підприємства, на відміну від попереднього, є більш ґрунтовним та містким, однак він залишає багато запитань без відповідей. По-перше, це відсутність алгоритму розрахунків питомої ваги значущості кожного показника для економічної безпеки підприємства.

По-друге, в роботі робиться припущення, що залежність рівня економічної безпеки від певного показника ($f(x_i)$) при незмінних значеннях решти показників виражається функцією показникового закону розподілу неперервної випадкової величини. Звичайно, в реальній практиці це припущення може бути неправильним.

В іншій роботі [5] відзначається, що оцінка економічної безпеки підприємства з того чи іншого боку припускає ідентифікацію його фінансового стану. Сучасну методику оцінки фінансового стану підприємства, яку також закріплено на законодавчому рівні, найповніше викладено у [4]. Вважаємо за доцільне при оцінці економічної безпеки підприємства проводити оцінку його фінансового стану.

Досить цікавим є підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, запропонований у праці [13]. Критерій оцінки рівня економічної безпеки підприємства пропонується за формулою (4):

$$Y_{еб} = BI^t : I_{еб}^t, \quad (4)$$

де BI^t — брутто-інвестиції підприємства t -й рік; $I_{еб}^t$ — інвестиції підприємства в t -й рік, необхідні для забезпечення його економічної безпеки.

Не торкаючись економічного змісту вищезначеного, слід відмітити, що це не критерій, а лише критеріальний показник. До критерію можна віднести те, що є в праці зазначених авторів далі, а саме: чим ближче величина $Y_{еб}$ до 1, тим вищий рівень економічної безпеки підприємства.

Отже, тепер можна зауважити щодо змісту цього критерію. Звичайно, є раціональне зерно в тому, що чим більше коштів буде направлятися на підтримку економічної безпеки підприємства, тим вищим буде її рівень. Однак, у такому разі, при майже абсолютній економічній безпеці, тобто коли $Y_{еб}$ дорівнює або прямує до 1, істотно знижується економічна ефективність діяльності суб'єкта господарювання. Тому цей критерій, на нашу думку, використовувати можна, але треба визначити співвідношення між BI^t та $I_{еб}^t$, при якому не погіршиться ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства та буде достатнім його рівень економічної безпеки.

Економічна безпека підприємства тісно пов'язана з банкрутством. Тому є сенс у розгляді інструментарію прогнозування банкрутства підприємств [8].

Нині у вітчизняній теорії та практиці застосовується порівняно великий апарат діагностики банкрутства. На нашу думку, найбільш ґрунтовними та точними є дискримінантні факторні моделі прогнозування банкрутства підприємств Альтмана, Спрінґейта, а також розроблена українськими вченими універсальна дискримінантна функція [6]. Але, як уже доведено [9], всі ці моделі згідно з новим українським законодавством у сфері банкрутства [1; 2] слід називати моделями прогнозування неплатоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності.

У підручниках та іншій економічній літературі при розгляді вищезгаданих моделей відсутні посилання на фінансову звітність підприємств, що ускладнює процес аналізу неплатоспроможності, насамперед контрагентам підприємств, які розглядаються. На наш погляд, ці моделі мають ґрунтуватися на даних, які не є комерційною таємницею. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. “Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці” [3] не відносить до комерційної таємниці інформацію за всіма встановленими формами державної звітності. Найбільш доступними на сьогодні є форма № 1 (баланс підприємства) та форма № 2 (звіт про фінансові результати). Тому вважаємо, що всі розрахунки найдоцільніше проводити на основі даних цих документів.

Проведені розрахунки свідчать про те, що за різними моделями по одному підприємству отримуємо різні результати. Справедливо виникає питання: в чому причина?

При більш детальному розгляді вищезгаданих моделей стає видно, що деякі з них мають схожі показники, але коефіцієнти значущості при цих показниках різні. Тобто різні моделі по-різному акцентують увагу на різних показниках. У цьому полягає перша причина розбіжності результатів.

Друга причина, на наш погляд, полягає в тому, що різні моделі використовують різні статті фінансової звітності. Так, наприклад, тільки універсальна дискримінантна функція враховує амортизацію.

Однак, всі ці особливості моделей виявляються при аналізі всіх підприємств. Чому ж на деяких підприємствах результати однакові, на інших — ні? Відповідь дуже проста: різні підприємства мають різну структуру фінансової звітності, яка змінюється щорічно, і у зв'язку з тим, що різні моделі використовують різні статті фінансової звітності, маємо різні результати.

У цілому, слід відзначити, що моделі Альтмана і Спрінґейта було розроблено порівняно давно на підставі аналізу діяльності закордонних підприємств. У цьому є, на нашу думку, два їх недоліки:

- моделі побудовано з урахуванням специфіки економіки інших країн;
- з плином часу вони втратили точність прогнозування.

Універсальну дискримінантну функцію розроблено українськими вченими порівняно недавно, тому два вищезгадані недоліки в ній від-

сутні. Однак вона не враховує галузі, до якої належить підприємство, що аналізується, і це також можна вважати її недоліком, як і моделей Альтмана та Спрінґейта.

Отже, кожна модель має свої недоліки, різні моделі по одному підприємству дають різні результати. Все це свідчить про недосконалість існуючих моделей прогнозування неплатоспроможності підприємств. Суб'єкти господарської діяльності України потребують якісної та досконалої моделі прогнозування неплатоспроможності, тому, щоб знівелювати названі недоліки, в кожному конкретному випадку з досліджуваної проблеми потрібно комплексно враховувати специфіку підприємства, що розглядається.

Економічна безпека підприємства тісно пов'язана з фінансовою стійкістю підприємства.

Єдиної загальновизнаної методики кількісної та якісної оцінки фінансової стійкості підприємства на сьогодні не існує. На погляд автора, найбільш повно та якісно ця проблема досліджена у праці [14]. Оцінка фінансової стійкості підприємства проводиться з використанням коефіцієнтів, розрахованих на базі даних пасиву балансу, та коефіцієнтів, що відображають взаємозв'язок між джерелами формування засобів підприємства і структурою вкладень.

Як уже відзначалося, економічна безпека нерозривно пов'язана з ризиком та невизначеністю. На жаль, на сьогодні в наукових джерелах практично відсутні методики оцінки невизначеності як економічної категорії.

Для якісної і кількісної оцінки невизначеності автором пропонується використовувати два показники [10]:

- коефіцієнт невизначеності;
- ступінь складності отримання інформації.

Під якісною характеристикою коефіцієнта невизначеності пропонується розуміти обсяг інформації щодо досліджуваного об'єкта чи економічного явища, яким володіє суб'єкт підприємницької діяльності. Такий показник розраховується як відношення обсягу наявної інформації на даний момент часу до обсягу необхідної інформації з урахуванням витрат на одержання даних.

Отже, коефіцієнт невизначеності виражається такою формулою:

$$K_H = \frac{V_P}{V_H}, \quad (5)$$

де K_H — коефіцієнт невизначеності; V_P — обсяг наявної інформації; V_H — обсяг необхідної інформації.

Причому, V_p і V_n розраховуються з урахуванням витрат, необхідних для збирання даних, і виражаються формулами (6), (7):

$$V_p = \sum_{i=1}^n V_{p_i} K n_i \quad (6)$$

$$V_n = \sum_{i=1}^n V_{n_i} K n_i, \quad (7)$$

де V_{n_i} — обсяг необхідної інформації за i -м видом даних, виражений у відсотках, тобто $V_{n_i} = 100\%$; V_{p_i} — обсяг наявної інформації за i -м видом даних у відсотках від необхідного. У випадку, якщо $V_{p_i} > V_{n_i}$, то приймається $V_{p_i} = 100\%$; n — кількість видів даних; $K n_i$ — коригуючий коефіцієнт для i -го виду даних.

Коефіцієнт $K n_i$ розраховується за формулою (8):

$$K n_i = \frac{Z_i}{Z_{\max}}, \quad (8)$$

де Z_i — витрати на отримання всієї інформації за i -м видом даних (враховуються витрати на одержання всіх 100% необхідної інформації; якщо вже є певний обсяг даних, то витрати на їх отримання входять в Z_i і є основою для повного розрахунку Z_i); Z_{\max} — максимальні витрати на одержання інформації серед усіх видів даних, тобто

$$Z_{\max} = \max_{1 \leq i \leq n} (Z_i). \quad (9)$$

Із зазначеного випливає, що коефіцієнт невизначеності може приймати значення від 0 до 1. Якщо коефіцієнт невизначеності дорівнює 0, то про досліджувану проблему нічого не відомо, якщо ж він дорівнює 1, то є всі необхідні дані, і невизначеності, як такої, вже немає.

Повертаючись до показника ступеня складності отримання інформації, слід відзначити, що його якісна характеристика полягає в тому, наскільки складно отримати необхідну інформацію, скільки на це потрібно витратити часу, матеріальних і трудових ресурсів. Даний показник являє собою відношення бальної оцінки складності одержання інформації щодо досліджуваного об'єкта чи економічного явища до бальної оцінки максимальної складності одержання інформації, яке виражено у відсотках.

Таким чином, ступінь складності отримання інформації визначається за формулою 10:

$$C_{\text{соі}} = \frac{q_{\text{ср}}}{q_{\text{max}}} \times 100\% \quad (10)$$

де $C_{\text{соі}}$ — ступінь складності отримання інформації; $q_{\text{ср}}$ — бальна оцінка складності отримання інформації щодо досліджуваного об'єкта чи еко-

номічного явища; q_{max} — бальна оцінка максимальної складності отримання інформації.

Розрахунок $q_{\text{ср}}$ і q_{max} необхідно робити у такій послідовності:

1. Усю сукупність інформації необхідно розбити на 4 групи:

Дані, які можна отримати з періодичної преси, статистичних звітів та інших широкодоступних джерел. Бальна оцінка таких даних становить 0 балів.

Дані, які можна отримати, зробивши відповідні розрахунки (статистична обробка інформації, прогнозування тощо). Бальна оцінка — 1 бал.

Для одержання інформації необхідні спеціальні дозволи, допуски тощо. Бальна оцінка — 2 бали.

Необхідних даних або не існує, і їх необхідно якимось чином імітувати, або вони практично недоступні. Бальна оцінка — 3 бали.

2. Слід визначити, яка саме інформація необхідна. Кожному окремому виду даних надається відповідна бальна оцінка.

3. $q_{\text{ср}}$ і q_{max} розраховуються за формулами (11) та (12):

$$q_{\text{ср}} = \frac{\sum_{i=1}^n q_i}{n}; \quad (11)$$

$$q_{\text{max}} = \text{const} = 3, \quad (12)$$

де q_i — бальна оцінка i -го виду даних; n — кількість видів даних.

Отже, якщо ступінь складності отримання інформації дорівнює чи близький до 0% , то необхідні дані можна отримати досить швидко, просто і порівняно недорого. Якщо ж ступінь складності отримання інформації дорівнює чи прямує до 100% , то одержати потрібну інформацію практично неможливо з різних причин.

Розрахунок коефіцієнта невизначеності і ступеня складності отримання інформації дає можливість оцінити витрати, необхідні для ідентифікації ризику.

Після ідентифікації ризику, тобто збирання й аналізу інформації, визначення кількох варіантів розв'язання проблемної ситуації, виявлення можливих втрат і збитків, розрахунок ймовірності їх настання, можливі два варіанти:

1. Невизначеність цілком зникає (коефіцієнт невизначеності дорівнює 1) і трансформується в ризик. Однак у цьому випадку можлива й ситуація, коли після закінчення всієї вищеописаної роботи ризик не може мати місце (тобто ймовірність настання негативних наслідків дорівнюватиме 0).

2. Невизначеність цілком не зникає. У цьому випадку ризик обов'язково має місце, причому зміна величини ризику прямо пропорційна зміні невизначеності.

На сьогодні існує багато методів і способів ідентифікації ризику, але майже всі вони доволі трудомісткі і, як правило, дуже дорогі. Тому при виборі наряду дії необхідно використовувати критерій доцільності ідентифікації ризику, що включає витрати на визначення ризику, які засновано на розрахунку коефіцієнта невизначеності і ступеня складності отримання інформації. Як критеріальний показник варто прийняти коефіцієнт доцільності ідентифікації ризику, що розраховується за формулою (13):

$$k_d = \frac{DP}{Z_{ip} + Z_d}, \quad (13)$$

де k_d — коефіцієнт доцільності ідентифікації ризику; DP — очікуване збільшення результатів діяльності суб'єкта господарювання; Z_{ip} — витрати на ідентифікацію ризику; Z_d — додаткові витрати, пов'язані з переходом на більш високий рівень прибутковості підприємства.

Тоді критерій доцільності ідентифікації ризику набуде вигляду:

$$\frac{D}{Z_{ip} + Z_d} > 1. \quad (14)$$

А критерій вибору найбільш ефективного варіанта ідентифікації ризику з доцільних запишеться в такий спосіб:

$$\frac{DP}{Z_{ip} + Z_d} \textcircled{R} \max. \quad (15)$$

Отже, на підставі наведених критеріїв суб'єктом підприємницької діяльності може бути прийнято рішення про проведення ідентифікації ризику. Однак реальність така, що багато суб'єктів господарювання, особливо підприємства малого і середнього бізнесу, не спроможні зробити на належному рівні визначення ризику. Тому оцінці доцільності проведення ідентифікації ризику має передувати порівняння витрат на ідентифікацію ризику з фінансовими можливостями суб'єкта господарювання. Саме такий механізм прийняття управлінських рішень дасть можливість уникнути втрати значних фінансових ресурсів.

Отже, існуючі методики оцінки загального рівня економічної безпеки підприємства мають ряд недоліків, завдяки чому можуть використовуватися на практиці з певними обмеженнями.

Економічна безпека підприємства тісно пов'язана з банкрутством. Тому при її аналізі має сенс розгляд інструментарію прогнозування бан-

крутства підприємств. Найбільш ґрунтовними та точними є дискримінантні факторні моделі прогнозування неплатоспроможності підприємств Альтмана, Спрінґейта, а також розроблена українськими вченими універсальна дискримінантна функція. Однак і ці моделі мають певні недоліки.

Література

1. Закон України "Про Державну програму приватизації" від 18 травня 2000 р. № 1723-III / Верховна Рада України. Оф. вид. — К.: Парлам. вид-во, 2000.
2. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про банкрутство" від 30 червня 1999 р. № 784-XIV / Верховна Рада України. Оф. вид. — К.: Парлам. вид-во, 1999.
3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці" від 9 серпня 1993 р. № 611 / Верховна Рада України. Оф. вид. — К.: Парлам. вид-во, 1993.
4. Положення "Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації" № 49/121: Затв. наказом Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України від 26 січня 2001 р.
5. Евдокимов Ф. И., Мизина Е. В. Экономическая устойчивость предприятия как фактор его безопасности // Донецк. гос. техн. ун-т: Сб. науч. трудов. — Донецк. — 2001. — С. 16–25.
6. Економіка підприємства / За ред. С. Ф. Покропивного. — К.: КНЕУ, 2000. — 526 с.
7. Економіка підприємства (структурно-логічний посібник) / За ред. С. Ф. Покропивного. — К.: КНЕУ, 2001. — 457 с.
8. Капітула С. В. Адаптация модели Альтмана для строительных организаций в условиях трансформации экономики (оценка вероятности банкротства) // Сталезалізобетонні конструкції: дослідження, проектування, будівництво, експлуатація: Зб. наук. статей. — Вип. 4. — Кривий Ріг: КТУ, 2000. — С. 171–175.
9. Капітула С. В. Загальні рекомендації щодо вдосконалення термінології відносно прогнозування банкрутства та неплатоспроможності підприємства // Праці Другої міжнародної третьої всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих учених "Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання". Ч. 1. (Донецьк: ДонНУ). — 2002. — С. 65–68.
10. Капітула С. В. Качественная и количественная оценка неопределенности // Разработка рудных месторождений: Науч.-техн. сб. — Кривий Ріг, 2001. — Вип. 75. — С. 7–10.
11. Ковальов Д., Плетникова І. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства // Економіка України. — 2001. — № 4. — С. 35–40.
12. Ковальов Д., Сухорукова Т. Економічна безпека підприємства // Економіка України. — 1998. — № 10. — С. 48–52.

13. Козаченко А. В., Пономарьев В. П., Ляшенко А. Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: Моногр. — К.: Либра, 2003. — 280 с.

14. Кононенко О. Анализ финансовой отчетности. — Х.: Фактор, 2002. — 144 с.

Важливою умовою успішного функціонування підприємства є його економічна безпека. Управління економічною безпекою має здійснюватися на основі спеціально розроблених методик.

Важным условием успешного функционирования предприятия является его экономическая безопасность. Управление экономической безопасностью должно осуществляться на основе специально разработанных методик.

The important condition of successful functioning of the enterprise is economic safety. Management of economic safety should be carried out on the basis of specially developed techniques.

Надійшла 15 лютого 2010 р.